

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.226

Наконечна Юлія Леонідівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Nakonechna Yuliia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-0601-7172

Демиденко Людмила Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Demydenko Liudmyla

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-1340-8374

**ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В
УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
SOURCES OF LOCAL BUDGET REVENUES IN UKRAINE UNDER
MARTIAL LAW**

***Анотація.** Робота присвячена аналізу джерел формування коштів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану і перспективі повоєнного відновлення, було здійснено моніторинг доходів місцевих бюджетів, проаналізовано структуру доходів, визначено фактори що впливають на зміну структури джерел доходів, запропоновано шляхи удосконалення*

фінансування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану та в перспективі повоєнного відновлення.

Вступ. Введення військового стану з початком повномасштабного вторгнення російської федерації визначило нові виклики і протиріччя, які суттєво вплинули на бюджетну систему України, і місцеві бюджети, зокрема.

Важливими кроками щодо зміцнення фінансового потенціалу місцевого самоврядування і розширення джерел доходів місцевих бюджетів для вирішення інвестиційних, соціальних та адміністративних завдань в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення в Україні є забезпечення фінансової стійкості та економічного розвитку регіональних економік, спрощення ведення бізнесу, удосконалення системи розподілу податків, міжбюджетних дотацій, субвенцій, донорської допомоги та кредитів між різними рівнями бюджетної системи, забезпечення євроінтеграційного вектора розвитку місцевих громад.

Мета. Метою роботи є комплексне теоретико-практичне дослідження джерел формування доходів місцевих бюджетів в Україні в умовах воєнного стану, поставлене завдання зумовлює необхідність обґрунтувати напрямки підсилення фінансової спроможності громад для забезпечення повоєнного відновлення.

Матеріали і методи. Дослідження проведено на основі матеріалів Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби, органів місцевої влади, було зроблено огляд праць вітчизняних авторів присвячених доходам місцевих бюджетів в Україні. Під час дослідження були використані загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема, було проведено порівняльний аналіз структури доходів місцевих бюджетів, дано експертну оцінку впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на джерела формування доходів місцевих бюджетів і перспективи їх використання в умовах повоєнного відновлення.

Результати. Проведений моніторинг доходів місцевих бюджетів, аналіз структури податкових і неподаткових надходжень органів місцевого самоврядування дозволив обґрунтувати пропозиції щодо шляхів удосконалення фінансування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану та в перспективі повоєнного відновлення.

Перспективи. Повоєнне відновлення в Україні потребуватиме значних фінансових ресурсів для відбудови пошкодженої цивільної інфраструктури місцевих громад, отже тема пошуку джерел доходів місцевих бюджетів залишатиметься актуальною і надалі.

Ключові слова: *доходи місцевих бюджетів, фінансова спроможність місцевих бюджетів, місцеві податки, фінансування розвитку місцевих громад, міжбюджетні відносини, фіскальна децентралізація.*

Summary. *This study is devoted to the analysis of sources of local budget revenues under martial law and the prospects for post-war recovery. A monitoring of local budget revenues in Ukraine under martial law was conducted, the revenue structure was analyzed, the factors influencing changes in revenue sources were identified, and ways to improve local budget financing both during martial law and in the post-war recovery period were proposed.*

Introduction. The introduction of martial law following the full-scale invasion by the Russian Federation marked a new stage of challenges and contradictions that have significantly impacted Ukraine's budgetary system, particularly local budgets.

Key steps toward strengthening the financial potential of local self-government and expanding sources of local budget revenues for addressing investment, social, and administrative tasks during martial law and post-war recovery in Ukraine include ensuring financial stability and economic development of regional economies, simplifying business operations, improving

the tax distribution system, intergovernmental transfers, donor assistance, and loans between different levels of the budgetary system, as well as ensuring the European integration trajectory of local communities' development.

Objective. The aim of this study is a comprehensive theoretical and practical analysis of the sources of local budget revenues in Ukraine under martial law. The task is to substantiate ways to expand the financial capacity of communities to ensure post-war recovery.

Materials and Methods. The study is based on materials from the Ministry of Finance of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine, and a review of domestic research on local budget revenues in Ukraine. General scientific and specialized methods were used in the research, including a comparative analysis of the structure of local budget revenues, expert evaluation of the impact of external and internal factors on revenue sources, and an assessment of their utilization prospects in the post-war recovery period.

Results. The monitoring of local budget revenues, as well as the analysis of the structure of tax and non-tax revenues of local self-government bodies, made it possible to substantiate proposals for improving the financing of local budgets under martial law and in the context of post-war recovery.

Prospects. Post-war recovery in Ukraine will require significant financial resources to rebuild damaged civil infrastructure in local communities. Therefore, the search for new sources of local budget revenues will remain a relevant issue in the future.

Key words: *local budget revenues, financial capacity of local budgets, local taxes, financing of local community development, intergovernmental relations, fiscal decentralization.*

Проблематика. Концепція реформування бюджетних відносин в Україні передбачала добровільне об'єднання територіальних громад, перехід на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом,

посилення ролі громади у вирішенні потреб її розвитку за рахунок закріплення стабільних джерел доходів бюджетів місцевих органів влади та розширення дохідної бази місцевих бюджетів.

З 2015 року відбувається трансформація бюджетної системи України, побудова нової системи міжбюджетних відносин на основі бюджетної децентралізації з метою зміцнення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Повномасштабне вторгнення в Україну ще раз довело правильність та вчасність проведення бюджетної реформи децентралізації на демократичних засадах, європейських принципах розвитку місцевого самоврядування і допомогло багатьом громадам вистояти, вижити та здійснювати відбудову втраченого житла, об'єктів критичної інфраструктури, закладів освіти та охорони здоров'я в складних умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З часів відновлення незалежності України багато уваги вітчизняні науковці приділяли фінансам органів місцевого самоврядування, їх модернізації відповідно до умов ринкової економіки і європейської інтеграції України. Комплексному дослідженню фінансів об'єднаних територіальних громад присвячені праці І. Лютого, Н. Спасів [1; 2], де автори розкрили сучасну парадигму та практичні аспекти функціонування фінансів територіальних органів. В статтях З. Варналія [3], І. Лютого [4], В. Зайчикової [4], О. Рожка [5], Н. Баріди [6], С. Слухая [7; 8] приділена увага різним аспектам реформи фінансової децентралізації, яка визначає особливості сучасного стану формування доходної бази місцевих бюджетів.

Підходи до формування доходів місцевих бюджетів в рамках бюджетного процесу в органах місцевого самоврядування висвітлено в публікації «Ефективне бюджетування і бюджетний процес в органах місцевого самоврядування» за грантової підтримки Агенства США з

міжнародного розвитку (USAID) через проєкт USAID «Говерла» [9, с. 132-134].

Автори Довженко В., Першко Л. [10] розглядають більш широко питання планування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення, акцентуючи у вагу на доходах і витратах місцевих бюджетів.

Заслужують на увагу підходи до оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в Україні, які оприлюднені в праці Сивульської Н., Пислиці А., Славкової А. [11], дослідниці підтверджують ефективність проведеної реформи децентралізації, зростання здатності місцевої влади адаптуватися до змін.

В контексті зазначених досліджень залишається актуальним питання моніторингу доходів місцевих бюджетів в умовах невизначеності зумовлених воєнним станом і пошук шляхів зміцнення фінансової стійкості місцевих громад.

Результати дослідження. Склад джерел формування коштів місцевих бюджетів в Україні у порівнянні з довоєнним періодом суттєво не змінився, доходи включають податкові надходження (частка податку з доходів фізичних осіб (ПДФО), податку на прибуток, акцизного податку, рентної плати, екологічного податку, а також місцеві податки і збори), неподаткові надходження, зокрема власні кошти та трансферти. Разом з тим, з початком війни з 2022 по 2024 рік змінилася структура доходів місцевих бюджетів, питома вага податків у структурі доходної частини місцевих бюджетів скоротилася з 70,9 % до 64,9 % від всіх доходів бюджету.

Частка неподаткових надходжень зросла у 1,6 разів. Це пояснюється значним зростання власних доходів бюджетних установ, які отримували потужну міжнародну фінансову допомогу від зарубіжних донорів. Як окрема складова бюджетних доходів – допомога від урядів зарубіжних

країн і міжнародних фінансових організацій (трансфerti) з 2022 року до 2024 року суттєво зросла – у 6,4 рази до 1,4 млрд грн, проте, її питома вага у загальній структурі дохідних джерел місцевих бюджетів залишилася дуже малою і у 2024 році складала всього 0,21 % , виконання плану по цьому джерелу було тільки на 60 % від запланованих у бюджеті надходжень (Таблиця 1).

Таблиця 1

Джерела доходів місцевих бюджетів в Україні за 2020-2024 р.

	2020		2021		2022		2023		2024	
	млрд. грн	%	млрд. грн	%	млрд. грн	%	млрд. грн	%	млрд. грн	%
Податкові надходження	285,6	60,57	346,7	59,71	393,5	70,88	434,5	66,59	441,0	64,91
Неподаткові надходження	21,5	4,55	27,2	4,68	22,0	3,97	36,5	5,59	43,6	6,42
Доходи від операцій з капіталом	3,5	0,74	3,5	0,60	2,3	0,41	3,6	0,55	4,9	0,71
Від органів державного управління	160,2	33,97	202,7	34,91	136,8	24,64	177,4	27,18	187,9	27,66
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,1	0,03	0,03	0,01	0,2	0,04	0,2	0,03	1,4	0,21
Цільові фонди	0,6	0,14	0,6	0,10	0,3	0,06	0,4	0,05	0,6	0,09
Разом доходів, грн	471,5	100	580,7	100	555,1	100	652,6	100	679,5	100

Джерело: складено авторами на основі даних open budget

У 2022-2024 роках в умовах повномасштабного наступу країни-агресорки в Україну відбулося скорочення частки податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів, і відповідно, часткове заміщення податків

дотаціями з державного бюджету. Разом з тим, спостерігаємо тенденцію зростання абсолютних показників податкових і неподаткових надходжень за згаданий період, що засвідчує певний рівень фінансової стійкості місцевих бюджетів в екстремальних умовах воєнного стану.

У таблиці 2 представлено зміну структури податкових надходжень – тільки за один рік у 2024 році порівняно з 2023 роком частка основного бюджетоутворюючого податку – ПДФО зменшилася з 66,60% до 58,38% і доходи місцевих бюджетів від нього скоротилися на 31,87 млрд грн, внаслідок спаду ділової активності, зайнятості населення, зростання кількості безробітних, скорочення фонду оплати праці, а також тому, що ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців було передано до доходів Державного бюджету України.

У 2025 році частка ПДФО, що залишається в громадах – 60 %, на відміну від 64%, які зараховувалися перші два роки повномасштабної війни.

Таблиця 2

Частка окремих податків у податкових надходженнях місцевих бюджетів в Україні, у відсотках

Податки	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
1. Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	65,69	65,85	72,63	70,15	64,71
1.1 Податок та збір на доходи фізичних осіб	62,27	61,21	69,19	66,60	58,38
1.2 Податок на прибуток підприємств	3,42	4,64	3,43	3,56	6,33
2. Податки на власність	0,0002	0,0001	0,00004	0,0001	0,0001
3. Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	1,62	2,47	2,22	1,38	1,48
4. Внутрішні податки на товари та послуги	5,45	5,15	3,32	5,15	6,31
4.1 Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,65	0,63	0,11	0,40	0,38
4.2 Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	2,28	2,14	0,62	1,52	2,33

4.3 Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	2,51	2,38	2,60	3,23	3,60
5. Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	0,00003	0,00002	0,00001	0,00001	0,000004
6. Місцеві податки і збори	26,50	25,93	21,43	23,01	27,16
6.1 Податок на майно	13,11	12,47	9,35	10,09	11,3
6.2 Збір за місця для паркування транспортних засобів	0,03	0,04	0,03	0,03	0,04
6.3 Туристичний збір	0,05	0,07	0,05	0,05	0,06
6.4 Єдиний податок	13,32	13,35	12,00	12,84	15,67
7. Інші податки та збори	0,73	0,60	0,40	0,30	0,33
7.1 Екологічний податок	0,73	0,60	0,40	0,30	0,33
7.2 Збір за забруднення навколишнього природного середовища	0,0002	0,0003	0,000003	0,0001	0,0002
8. Податки і збори, не віднесені до інших категорій	0,00001	0,0002	0,0001	0,0001	0,00003
Податкові надходження місцевих бюджетів	100 (285,6 млрд грн)	100 (346,7 млрд грн)	100 (393,5 млрд грн)	100 (434,5 млрд грн)	100 (441,1 млрд грн)

Джерело: складено авторами на основі даних open budget

Потребують свого рішення і ті питання щодо перерозподілу ПДФО, що були відкладені через війну. Наприклад, до цього часу дискусійною є проблема визначення переваг і недоліків сплати ПДФО за місцем реєстрації роботодавця, або за місцем проживання працівника. Аналіз альтернативних базових систем розподілу ПДФО наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Переваги та недоліки альтернатив вітчизняній системі розподілу ПДФО

Зміст	Переваги	Недоліки
Національний збір ПДФО (Словацька Республіка). Певну частку ПДФО виділяють для місцевих органів влади, а потім розподіляють ці кошти між ними з врахуванням	Інформація про місце роботи працівника не потрібна. На всі місцеві бюджети однаково впливають зміни надходжень ПДФО на національному рівні.	Частка при розподілі ПДФО між територіями не залежить від внеску кожної до загальної казни, отже, відсутні фіскальні стимули для місцевої влади.

показника населення громади.	кількості	
Сплата ПДФО за місцем проживання (Бельгія, Хорватія, Італія, Швеція).	В інтересах членів громади і місцевих органів влади залишати ПДФО у своєму бюджеті і використовувати його на розвиток економіки території, покращення соціальних, освітніх послуг, благоустрою громади. Місцева влада зацікавлена стимулювати зростання зайнятості, у тому числі «приваблювати» високооплачуваних працівників	Така система потребує вирівнювання для врахування інтересів малочисельних громад, або тих де висока неофіційна зайнятість населення. Необхідна потужна інформаційна системи з актуальними базами даних щодо місця проживання платників ПДФО.
Сплата ПДФО за фактичним місцем роботи працівника, а не за місце реєстрації роботодавця (Румунія).	Відносно проста модель перерозподілу ПДФО для запровадження.	Виникає проблема міст – супутників, жителі яких їздять працювати у великі міста, а громада фактичного проживання робітника не отримує ПДФО в свій бюджет (з якого фінансуються громадський транспорт, благоустрій тощо). Така система потребує більшого використання компенсаторних механізмів для міжбюджетного вирівнювання – реверсних, базових дотацій.
Гібридна система. Сплата ПДФО частково за місцем проживання і частково за фактичним місцем роботи працівника	Система розподілу, що поєднує компенсаційні важелі.	Для цієї системи потрібна актуальна інформація як про місце проживання, так і про місце роботи людей, що ускладнює керування нею. Використання цієї системи ускладнюється

		тим, що потрібна потужна інформаційна системи з актуальними базами даних щодо фактичного місця проживання платників ПДФО і місця його роботи.
--	--	---

Джерело: [12]

Позитивною тенденцією формування доходів місцевих бюджетів 2024 року у порівнянні з довоєнним періодом – 2021 роком було зростання надходжень від податку на прибуток у 1,7 рази, їх частка зросла з 4,64 до 6,33% (таблиця 2).

У місцевих бюджетах частка акцизного податку, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування не змінилася з початку війни і складає 13,44% всіх надходжень цього податку в бюджетах органів місцевого самоврядування. З метою підтримки вітчизняного бізнесу під час війни у березні 2022 року урядом було запропоновано та законодавчо закріплено введення нульового акцизу на паливо. Це зумовило скорочення у 2022 році порівняно з довоєнним 2021 роком надходження від акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (моторного пального) втричі, хоча у вересні цього ж року відбулося повернення до оподаткування за ставками – 100 євро на бензин і дизпаливо за 1000 л. А з 1 липня 2023 року ставки акцизного податку остаточно підвищилися до довоєнного рівня, зокрема акциз на бензин – до 213 євро, на дизпаливо – до 140 євро, що зумовило зростання цього акцизу у податкових надходженнях бюджету з 2,4 млрд грн у 2022 році до 6,6 млрд грн у 2023 році і до 10,3 млрд грн у 2024 році.

Чверть всіх податкових надходжень доходної частини місцевих бюджетів в Україні складають місцеві податки і збори. Спостерігається стійка тенденція до зростання надходжень від місцевих податків за всі п'ять років досліджуваного періоду, зокрема, і під час війни: єдиного податку (з

38,03 млрд грн у 2020 році до 69,13 млрд грн у 2024 році) та податку на майно, за виключенням 2022 року (з 37,43 до 50,24 млрд грн). Однією з вагомих причин збереження високого рівня адміністрування єдиного податку було прийняття непопулярного рішення скасувати «особливу» систему оподаткування фізичних осіб – підприємців єдиним податком за ставкою 2% з 1 серпня 2023 року.

Важливим джерелом відновлення і відбудови областей і громад у структурі доходів місцевих бюджетів за його часткою (приблизно третина) є надходження від органів державного управління – міжбюджетні трансферти: дотації та субвенції (освітні, медичні, інвестиційні тощо, які складають 80 % обсягу всіх міжбюджетних трансфертів).

Базові дотації є компенсаторним інструментом вирівнювання доходів бюджетів органів місцевої влади для виконання покладених на них функцій за умов недостатності власних податкових джерел, зокрема надходжень від загальнодержавних податків – ПДФО, коли індекс відносної податкоспроможності менш ніж 0,9. У 2025 році Міністерство фінансів відновила практику реверсних дотацій, що збільшить ресурс державного бюджету на вирівнювання дисбалансу у розвитку регіонів в умовах підвищених ризиків, пов'язаних з веденням військових дій.

Ще одним джерелом фінансування відновлення областей і громад є субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам з цільовим призначенням – на реалізацію публічних інвестиційних проєктів, планування яких здійснюється на державному, регіональному і місцевому рівнях. Місцева інвестиційна рада ухвалює єдиний портфель публічних проєктів інвестицій регіону (територіальної громади). Мінімальний власний внесок отримувача субвенції, зокрема, для бюджету міста Києва – не менш 5% від обсягу такої субвенції, для обласних бюджетів і бюджетів місцевого самоврядування – не менше 3%.

В умовах воєнного стану життєвою необхідністю є розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо фінансування сфери оборони і безпеки, більше залучення органів місцевого самоврядування до потреб матеріальної і фінансової підтримки військових, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), реалізації інвестиційних проектів відновлення та відбудови зруйнованого об'єктів житлового фонду, критичної інфраструктури тощо, що потребує визначення відповідних джерел і нових механізмів фінансового забезпечення. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо відновлення середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні та приведення окремих його положень у відповідність із законами України» передбачено, що вільні залишки бюджетних коштів місцевих бюджетів (крім субвенцій) можуть бути передані на створення умов для лікування та реабілітації осіб, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, надання тимчасового житла ВПО, будівництво, ремонт захисних фортифікаційних споруд, укриттів шляхом «надання міжбюджетного трансферту з відповідного місцевого бюджету або придбання товарів (робіт, послуг) для подальшої передачі бюджетним установам, які утримуються з інших бюджетів» [13].

З метою більш ефективного управління доходами місцевих бюджетів у 2025 році почалося поетапне повернення до середньострокового планування джерел доходів з урахуванням схваленої Бюджетної декларації на 2025-2027 рр., на основі прогнозних макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України, показників регіонального розвитку та надходжень відповідної території, аналізу даних виконання доходів місцевих бюджетів за поточний і попередні звітні періоди.

Під час війни помітно зростає робота органів місцевого самоврядування у сфері координування спільних з Державною податковою службою України (ДПСУ) дій, щодо контролю за належним виконанням

планових показників за джерелами податкових надходжень за допомогою інформаційно-аналітичної системи «LOGIKA», (учасниками співпраці у системи є: Міністерство фінансів, Державна казначейська служба України, ДПСУ, органи місцевої влади).

«Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад координують діяльність відповідних органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, щодо виконання визначених для територій показників доходів бюджету» [14]. ДПСУ щомісячно інформує органи місцевого самоврядування щодо сум сплачених податків і зборів (загальнодержавних і місцевих), які формують доходну частину бюджету відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також наданих пільг, списаного, розстроченого податкового боргу. Виконавчі органи територіальних громад зобов'язані не пізніше 25 липня року, що передуює плановому бюджетному року надають до системи «LOGIKA» інформацію щодо ставок (пільг) місцевих податків, які за рішенням ради територіальних громад ухвалено на наступний бюджетний період.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Місцева влада не завжди була спроможна сприяти зростанню і розширенню джерел доходів бюджетів територіальних громад і залишалася залежною від міжбюджетних трансфертів. Під час війни змінилася структура джерел доходів місцевих бюджетів, відбулося зменшення частки податкових надходжень і, зокрема, основного податку, що формує бюджети громад – ПДФО. Це зумовлено економічними і соціальними наслідками військової агресії в Україні: скороченням ВВП, фонду оплати праці працівників, зменшенням кількості зайнятих осіб, що пов'язано із припиненням діяльності багатьох вітчизняних підприємств, внутрішнім переміщенням і виїздом робочої сили за кордон, втратою енергетичних потужностей через російські обстріли, передачею ПДФО військових до доходів державного бюджету.

Передача «військового» ПДФО до державного бюджету було необхідним та обґрунтованим кроком, проте сьогодні необхідно провести диференціацію між різними громадами і областями щодо отримання коштів від ПДФО з грошового забезпечення військових та оплати праці представників силових структур дислокованих на місцях. ПДФО з грошового забезпечення військових ЗСУ потрібно залишати на місцях частково (частка має визначатися урядом), а ПДФО із заробітної плати представників поліції, СБУ, ДСНС тощо – має залишатися повністю тим обласним бюджетам і бюджетам громад, які є прикордонними та постійно страждають від обстрілів. Мова йде про Чернігівську, Сумську, Харківську, Херсонську, Миколаївську області.

Вони гостро потребують фінансових ресурси на будівництво захисних споруд, складання проектно-кошторисної документації на відновлення зруйнованих будинків, об'єктів критичної інфраструктури, на харчування та надання першої медичної допомоги і житла внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Зазначені витрати не є захищеними статтями бюджету, але потребують фінансування з місцевих бюджетів.

Додамо, що у прикордонних областях у громадах де створено місцеві військові адміністрації (МВА) ефективність бюджетного процесу, зокрема затвердження бюджетів, внесення змін до доходної і видаткової частини залежить від злагодженої взаємодії міської ради і МВА, тому, що сьогодні вже є прецеденти вирішення питань щодо функцій і повноважень МВА у судах, (наприклад, справи щодо затвердження міського бюджету Чернігова МВА чи міською радою).

За три роки повномасштабної війни в Україні органи місцевого самоврядування стикнулися з новими викликами – необхідністю пошуку джерел доходів місцевих бюджетів для виконання завдань пов'язаних з розширенням їх повноважень у фінансуванні сфери безпеки і оборони. В межах власних джерел ресурсів і державних трансфертів, західної

донорської допомоги місцеві органи влади намагаються балансували свої бюджети і шукають нові можливості фінансування військових потреб, мобілізують кошти на відновлення та розвиток своїх територій.

Удосконалення механізму формування джерел доходної частини місцевих бюджетів для задоволення потреб громад, подолання нерівності їх розвитку, покращення надання послуг у воєнний час, реалізації програм підтримки безпеки і оборони передбачає зміну податкових, інвестиційних, кредитних, міжбюджетних відносин й охоплює такі сфери зміцнення джерельної бази фінансування розвитку місцевих громад як: перерозподіл податків, зокрема ПДФО; надання трансфертів (дотацій, субвенцій), коштів Державного фонду регіонального розвитку; співпраця з донорами місцевих бюджетів – міжнародними фінансовими організаціями, урядами, муніципалітетами зарубіжних країн; залучення коштів приватного сектору і використання кращих практик державно-приватного партнерства; співробітництво територіальних громад в рамках проєктів євроінтеграції; залучення до фінансування потреб громад коштів – благодійних внесків, збір якої організовано громадськими організаціями на публічних платформах; використання інструментів фінансових ринку – випуск муніципальних облігацій.

Зазначені положення мають знайти відображення в стратегіях соціально-економічного розвитку територіальних громад на найближчі роки з метою ефективного забезпечення громадян місцевими послугами і реалізації євроінтеграційних прагнень.

Література

1. Лютий І., Спасів Н. Фінанси об'єднаних територіальних громад: сучасна парадигма та практика функціонування в Україні: монографія. Київ, 2020. 384 с.

2. Лютий І., Спасів Н. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Фінанси України*. 2019. № 7. С. 92–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2019_7_7 (дата звернення: 15.02.2025).

3. Varnaliy Z., Demydenko L., Nakonechna Y., Miedviedkova N. Lessons from fiscal decentralization in Ukraine. *Globalization and Business*. 2019. № 7. С. 73–79.

4. Лютий І., Зайчикова В., Шульга Д. Асиметрична фіскальна децентралізація в умовах регіонального відновлення України. *Науковий вісник Полісся*. 2024. № 2(27). С. 89–108. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-2\(27\)-89-108](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-2(27)-89-108).

5. Рожко О., Демиденко Л., Наконечна Ю. Формування бюджетів розвитку місцевих бюджетів в період воєнного стану та повоєнного відновлення. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 336(6). С. 619–626. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-93>.

6. Barida N., Demydenko L., Nakonechna Y., Tretiak D., Miedviedkova N. Ensuring transparency and publicity of local budgets in Ukraine in the face of new challenges. *Amazonia Investiga*. 2024. 13(73). С. 56–73. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.73.01.5>.

7. Слухай С., Наконечна Ю., Демиденко Л. Роль прозорості та відкритості бюджетної інформації у процесі добровільного об'єднання територіальних громад. *Фінансові послуги*. 2019. № 1. С. 10–18.

8. Slukhai S., Demydenko L., Nakonechna Y., Borshchenko T. The Principle of Transparency in the Ukrainian Decentralisation Reform. *Central European Public Administration Review*. 2019. 17(2). С. 141–165.

9. Ефективне бюджетування і бюджетний процес в органах місцевого самоврядування. Проєкт USAID «Говерла». 2024. 365 с.

10. Довженко В., Першко Л. О., Сус Ю. Ю. Планування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право*,

публічне управління та адміністрування. 2024. № 13.
<https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>.

11. Syvulska N., Pyslytsia A., Slavkova A. Assessment of the financial sustainability of local budgets under the influence of reforms and external challenges. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. 10(4). С. 343–351.
<https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-4-343-351>.

12. OECD. Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління. OECD Publishing, Paris. 2023.
<https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk>.

13. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо відновлення середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні та приведення окремих його положень у відповідність із законами України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3979-20/conv#n5> (дата звернення: 15.02.2025).

14. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1270> (дата звернення: 15.02.2025).

References

1. Liutyi I., Spasiv N. Finansy obiednanykh terytorialnykh hromad: suchasna paradyhma ta praktyka funktsionuvannia v Ukraini: monohrafiia [Finances of United Territorial Communities: Modern Paradigm and Practice of Functioning in Ukraine] Kyiv: 2020. 384 s. [in Ukrainian].

2. Liutyi I., Spasiv N. Otsinka finansovoi spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad [Assessment of Financial Capacity of United Territorial Communities]. *Finansy Ukrainy*. 2019. № 7. С. 92–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2019_7_7 [in Ukrainian].

3. Varnaliy Z., Demydenko L., Nakonechna Y., Miedviedkova N. Lessons from fiscal decentralization in Ukraine. *Globalization and Business*. 2019. № 7. S. 73–79.

4. Liutyi I., Zaichykova V., Shulha D. Asymetrychna fiskalna detsentralizatsiia v umovakh rehionalnoho vidnovlennia Ukrainy [Asymmetric fiscal decentralization in the context of regional recovery of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Polissia*. 2024. № 2(27). S. 89–108. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-2\(27\)-89-108](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-2(27)-89-108) [in Ukrainian].

5. Rozhko O., Demydenko L., Nakonechna Yu. Formuvannia biudzhetyv rozvytku mistsevykh biudzhetyv v period voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia [Formation of local budget development budgets during martial law and post-war recovery]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 336(6). S. 619–626. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-336-93> [in Ukrainian].

6. Barida N., Demydenko L., Nakonechna Y., Tretiak D., Miedviedkova N. Ensuring transparency and publicity of local budgets in Ukraine in the face of new challenges. *Amazonia Investiga*. 2024. 13(73). S. 56–73. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.73.01.5>.

7. Slukhai S., Nakonechna Yu., Demydenko L. Rol prozorosti ta vidkrytosti biudzhetnoi informatsii u protsesi dobrovilnoho obiednannia terytorialnykh hromad [The role of transparency and openness of budget information in the process of voluntary association of territorial communities]. *Finansovi posluhy*. 2019. № 1. S. 10–18 [in Ukrainian]

8. Slukhai S., Demydenko L., Nakonechna Y., Borshchenko T. The Principle of Transparency in the Ukrainian Decentralisation Reform. *Central European Public Administration Review*. 2019. 17(2). S. 141–165.

9. Efektyvne biudzhetuvannia i biudzhetni protses v orhanakh mistsevoho samovriaduvannia [Effective budgeting and the budget process in

local government bodies. USAID Project "Hoverla"]. *Proiekt USAID «Hoverla»*. 2024. 365 s. [in Ukrainian]

10. Dovzhenko V., Pershko L. O., Sus Yu. Yu. Planuvannia finansovykh resursiv terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Planning of financial resources of territorial communities in conditions of martial law and post-war reconstruction of Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*. 2024. № 13. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-13-02-02>. [in Ukrainian]

11. Syvulska N., Pyslytsia A., Slavkova A. Assessment of the financial sustainability of local budgets under the influence of reforms and external challenges. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. 10(4). S. 343–351. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-4-343-351>.

12. OECD. Vidbudovuemo Ukrainu cherez zmitsnennia rehionalnoho ta munitsypalnoho upravlinnia. [Rebuilding Ukraine through Strengthening Regional and Municipal Governance]. OECD Publishing, Paris. 2023. <https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk>.

13. Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidnovlennia serednostrokovoho biudzhethnoho planuvannia na mistsevomu rivni ta pryvedennia okremykh yoho polozhen u vidpovidnist iz zakonamy Ukrainy: Zakon Ukrainy [On Amendments to the Budget Code of Ukraine to Restore Medium-Term Budget Planning at the Local Level and Bring Certain Provisions into Accordance with the Laws of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3979-20/conv#n5> [in Ukrainian].

14. Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1270> [in Ukrainian].